

Edgar Allan Poe (1809 – 1849): Havran (The Raven) (1845)

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje
nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné –
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zaťukání na dvěře – a pak už ne.
„Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné –
jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu,
každý uhlík vrhal stín jen přede mne a dál už ne.
Toužil jsem po kuropění; – marně hledaje v svém čtení
ulehčení od hoře nad Lenorou – již poslušné
světičky zvou Lenora – nad jménem dívky nadvzdušné,
jež byla mou a teď už ne.

Smutný šelest záclon vlaje z hedvábí a ohýbá je
s hrůzou – již jsem do té doby neznal ani přibližně;
abych skryl své polekání, říkal jsem si bez ustání:
„Je to host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
pozdní host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
jednou jen a pak již ne.“

Tu má duše vzmužila se; řek jsem bez rozpaků v hlase:
„Prosím, pane, nebo paní, odpusťte mi velmožně;
avšak byl jsem v polospaní, když jste přišel znenadání,
přeslechl jsem zaklepání – je to skoro nemožné,
že jste klepal vy“ – a poté otevřel jsem úslužně –
venku tma a víc už ne.

Hledě dlouho do tmy z prahu, stoje v pochybách a v strachu,
dlouho snil jsem, jak si nikdo netroufal snít mimo mne;
ale ticho bez rušení, ani slůvka na znamení,
jenom plaché oslovení „Lenoro!“ zní zimničně,
to já šeptám „Lenoro!“ – a ozvěna dí zimničně
jenom to a víc již ne.

Vrátil jsem se do pokoje, velmi divě se a boje,
když jsem zaslech trochu silněj nový šramot poblíž mne.
„Jistě cos za chumelice padlo mi na okenice;
podívám se ze světnice, co jsi zač, kdo budíš mne –
ztlumím na okamžik srdce, najdu tě, kdo budíš mne; –“
vítr a nic jiného už ne.

Vyrazil jsem okenici, když tu s velkou motanicí
vstoupil starodávňý havran z dob, jež jsou tak záslužné;
bez poklony, bez váhání, vznešeně jak pán či paní
usadil se znenadání v póze velmi výhružné
na poprsí Pallady – a v póze velmi výhružné
si sedl jen a víc už ne.

Pták v svém ebenovém zjevu ponoukal mne do úsměvu
vážným, přísným chováním, jež bylo velmi vybrané –
„Ač ti lysá chochol v chůzi, jistě nejsi havran hrůzy,
jenž se z podsvětího šera v bludné pouti namane –
řekni mi své pravé jméno, plutonovský havrane!“ –
Havran děl: „Už víckrát ne.“

Žas jsem nad nevzhledem ptáka, jenž tak bez okolků kráká
bezobsažnou odpověď, jež prozrazuje bezradné;
velmi dobře vím, že není skoro ani k uvěření
pták či zvíře, jež si lení v póze velmi záhadné
na poprsí nade dveřmi – v póze velmi záhadné
a říká si: „Už víckrát ne.“

Potom, sedě na mramoru, ustal havran v rozhovoru
jako duše, v jedno slovo samotářsky zabrané –
až jsem si řek v duchu, takže nedošlo mu to až k sluchu:
„Věřím pevně na předtuchu, osud často okrad mne –
jak mé naděje, i on se k ránu odtud vykradne.“
Však havran dí: „Už víckrát ne.“

Zaražen, an na mne hledí s přiléhavou odpovědí,
říkám si: „Toť bezpochyby pochyť velmi obratně
od pána, jež osud vedl neštěstím a navždy svedl,
takže nic už nedovedl zpívat než ty bezradné –
pohřební a smutné písně, refrény, tak bezradné,
jako je: ‚už víckrát ne!‘“

Když však havran bez ustání ponoukal mne k usmívání,
přistrčil jsem křeslo, mysle, že mne něco napadne,
když se vhroužím do sametu ve vzpomínkách na tu větu,
přemýšleje, co as je tu, nad čím řek své bezradné,
nad čím příšerný ten pták zde říká svoje bezradné
‚už víckrát ne‘.

Tak jsem seděl nad dohady, mlčky, marně, bez nálady
pod ptákem, jenž v hloubi prsou nepřestával bodat mne,
kles jsem s zamyšlenou tváří do podušky na polštáři,
na niž padá lampa, v záři matné, mdlé a malátné,
ale do níž nevboří své ruce, mdlé a malátné,
ona víckrát, víckrát ne.

Zdalo se, že u stínidla houstne světlo od kadidla,
že se bezpochyby anděl v zvoncích z nebe propadne.
„Chudáku, tvůj Bůh ti v zpěvu posílá sem pro úlevu
balzám na tvou starou něhu, po němž navždy vychladne,
po němž láska k Lenoře v tvé mysli navždy zapadne“ –
Však havran děl: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ díím, „mene tekél, ať jsi pták a nebo z pekel,
synu podsvětí, a přece proroku, pojď hádat mně –
statečně, byť opuštěný, žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,
zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne“ –
Havran dí: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ díím, „mene tekél, ať jsi pták a nebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž léká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru kdy v náruči své přivine“ –
Havran dí: „Už víckrát ne.“

„Tos řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! –
Nenech mi tu, starý lháři, ani pířka na polštáři,
neruš pokoj mého stáři, opust' sochu, havrane!
Vyndej zobák z mého srdce, opust' sochu, havrane!“
Havran dí: „Už víckrát ne.“

Pak se klidně ulebedí, stále sedí, stále sedí
jako d'ábel na bělostných nadrech Pallas Athéné;
oči v snění přimhouřeny na pozadí bílé stěny,
lampa vrhá beze změny jeho stín, jímž uhrane –
a má duše z toho stínu, jímž mne navždy uhrane,
nevzchopí se – víckrát ne.

Edgar Allan Poe, Havran. Šestnáct českých překladů, Praha 1990, s. 108 – 111. Přeložil Vítězslav Nezval.

Poznámky a vysvětlivky:

an – starobylé vztažné zájmeno; **ebenový** – černý (podle exotického dřeva ebenu); **havran** – černý pták s až kovově lesklým peřím, dorůstá délky 45 – 47 cm, hojný v Evropě i v některých částech Asie. Do názvu Poeovy básně jej umístili mnozí čeští překladatelé, protože české slovo *havran* se délkou i zvukovou podobou blíží anglickému názvu (*The*) *Raven*; tento výraz ovšem znamená **krkavec**, což je pták stejné barvy, ale ve srovnání s havranem mnohem větší (rozpětí křídel až 1 m) a také vzácnější, vyznačuje se i opatrností a klidnými pohyby křídel. Ovšem na rozdíl od havrana je schopen napodobovat slyšenou lidskou řeč (zato *havran* = angl. *rook*); **hoře** – zármutek; **kadidlo** – ztuhlá pryskyřice užívaná – po zapálení – k vonnému vykuřování při mši; **kuropění** – ranní kokrhání kohoutů; **Lenora** – podoba ženského jména Eleanor (Eleonora); **mene tekél** – první část biblického výroku *mene tekél ufarsín*, který se – z Boží vůle – objevil jako nápis na stěně paláce babylonských králů, aby jim zvěstoval, že dějiny jejich říše končí; výraz se používá jako připomínka neblahého osudu a překladatel Nezval jej zde použil namísto Poeova výrazu *thing of evil* (vtělené zlo); **Pallas Athéné** – starořecká socha bohyně Athény, považované mj. za bohyni moudrosti; **plutonovský** – související s podsvětím (jehož starořeckým vládcem byl bůh Plútón); **uhranout** – (pověřivě) ublížit pohledem; **velmožně** – zde *velkoryse*.

Edgar Allan Poe (1809 – 1849): The Raven
(1845)

Once upon a midnight dreary, while I pondered, weak and weary,
Over many a quaint and curious volume of forgotten lore –
While I nodded, nearly napping, suddenly there came a tapping,
As of some one gently rapping, rapping at my chamber door –
“ ‘Tis some visitor,” I muttered, “tapping at my chamber door –
Only this and nothing more.”

Ah, distinctly I remember it was in the bleak December;
And each separate dying ember wrought its ghost upon the floor.
Eagerly I wished the morrow; – vainly I had sought to borrow
From my books surcease of sorrow – sorrow for the lost Lenore –
For the rare and radiant maiden whom the angels name Lenore –
Nameless *here* for evermore.

And the silken, sad, uncertain rustling of each purple curtain
Thrilled me – filled me with fantastic terrors never felt before;
So that now, to still the beating of my heart, I stood repeating
“ ‘Tis some visitor entreating entrance at my chamber door –
Some late visitor entreating entrance at my chamber door; –
This it is and nothing more.”

Presently my soul grew stronger; hesitating then no longer,
“Sir,” said I, “or Madam, truly your forgiveness I implore;
But the fact is I was napping, and so gently you came rapping,
And so faintly you came tapping, tapping at my chamber door,
That I scarce was sure I heard you“ – here I opened wide the door; – – –
Darkness there and nothing more.

Deep into that darkness peering, long I stood there wondering, fearing,
Doubting, dreaming dreams no mortal ever dared to dream before;
But the silence was unbroken, and the stillness gave no token,
And the only word there spoken was the whispered word, “Lenore?”
This I whispered, and an echo murmured back the word, “Lenore!”
Merely this and nothing more.

Back into the chamber turning, all my soul within me burning,
Soon again I heard a tapping somewhat louder than before.
“Surely,” said I, “surely that is something at my window lattice;
Let me see, then, what thence is, and this mystery explore –
Let my heart be still a moment and this mystery explore; –
‘Tis the wind and nothing more!”

Open here I flung the shutter, when, with many a flirt and flutter,
In there stepped a stately Raven of the saintly days of yore;
Not the least obeisance made he; not a minute stopped or stayed he;
But, with mien of lord or lady, perched above my chamber door –
Perched upon a bust of Pallas just above my chamber door –
Perched, and sat, and nothing more.

Then this ebony bird beguiling my sad fancy into smiling,
By the grave and stern decorum of the countenance it wore,
"Though thy crest be shorn and shaven, thou," I said, "art sure no craven,
Ghastly grim and ancient Raven wandering from the Nightly shore –
Tell me what thy lordly name is on the Night's Plutonian shore!"
Quoth the Raven "Nevermore."

Much I marvelled this ungainly fowl to hear discourse so plainly,
Though its answer little meaning – little relevancy bore;
For we cannot help agreeing that no living human being
Ever yet was blessed with seeing bird above his chamber door –
Bird or beast upon the sculptured bust above his chamber door,
With such name as "Nevermore."

But the Raven, sitting lonely on the placid bust, spoke only
That one word, as if his soul in that one word he did outpour.
Nothing farther then he uttered – not a feather then he fluttered –
Till I scarcely more than muttered "Other friends have flown before –
On the morrow *he* will leave me, as my Hopes have flown before."
Then the bird said "Nevermore."

Startled at the stillness broken by reply so aptly spoken,
"Doubtless," said I, "what it utters is its only stock and store
Caught from some unhappy master whom unmerciful Disaster
Followed fast and followed faster till his songs one burden bore –
Till the dirges of his Hope that melancholy burden bore
Of 'Never – nevermore.'"

But the Raven still beguiling my sad fancy into smiling,
Straight I wheeled a cushioned seat in front of bird, and bust and door;
Then, upon the velvet sinking, I betook myself to linking
Fancy unto fancy, thinking what this ominous bird of yore –
What this grim, ungainly, ghastly, gaunt, and ominous bird of yore
Meant in croaking "Nevermore."

This I sat engaged in guessing, but no syllable expressing
To the fowl whose fiery eyes now burned into my bosom's core;
This and more I sat divining, with my head at ease reclining
On the cushion's velvet lining that the lamp-light gloated o'er,
But whose velvet-violet lining with the lamp-light gloating o'er,
She shall press, ah, nevermore!

Then, methought, the air grew denser, perfumed from an unseen censer
Swung by seraphim whose faint foot-falls tinkled on the tufted floor.
"Wretch," I cried, "thy God hath lent thee – by these angels he hath sent thee
Respite – respite and nepenthe from thy memories of Lenore;
Quaff, oh quaff this kind nepenthe and forget this lost Lenore!"
Quoth the Raven "Nevermore."

"Prophet!" said I, "thing of evil! – prophet still, if bird or devil! –
Whether Tempter sent, or whether tempest tossed thee here ashore,

Desolate yet all undaunted, on this desert land enchanted –
On this home by Horror haunted – tell me truly, I implore –
Is there – *is* there balm in Gilead? – tell me – tell me, I implore!“
Quoth the Raven “Nevermore.“

“Prophet!“ said I, “thing of evil! – prophet still, if bird or devil!
By that Heaven that bends above us – by that God we both adore –
Tell this soul with sorrow laden if, within the distant Aidenn,
It shall clasp a sainted maiden whom the angels name Lenore –
Clasp a rare and radiant maiden whom the angels name Lenore.“
Quoth the Raven “Nevermore.“

“Be that word our sign of parting, bird or fiend!“ I shrieked, upstarting –
“Get thee back into the tempest and the Night's Plutonian shore!
Leave no black plume as a token of that lie thy soul hath spoken!
Leave my loneliness unbroken! – quit the bust above my door!
Take thy beak from out my heart, and take thy form from off my door!“
Quoth the Raven “Nevermore.“

And the Raven, never flitting, still is sitting, *still* is sitting
On the pallid bust of Pallas just above my chamber door;
And his eyes have all the seeming of a demon's that is dreaming,
And the lamp-light o'er him streaming throws his shadow on the floor;
And my soul from out that shadow that lies floating on the floor
Shall be lifted – nevermore!

Edgar Allan Poe, Havran. Šestnáct českých překladů, Praha 1990, s. 61 – 68.

Edgar Allan Poe: Havran: poznámky k interpretaci

1. Pozice básně ve světové kultuře. Poeova báseň *Havran* je pravděpodobně nejznámější básní anglicky psané literatury. Vznikla v r. 1845, tedy ve vrcholném – a bohužel závěrečném – období Poeovy tvorby. I dnes je přítomna dokonce v populární kultuře a Poe je s ní spojován jako s žádným jiným svým dílem. *Havran* představuje velkou výzvu pro překladatele. V českém prostředí je stále nejfrekventovanější překlad od významného básníka Vítězslava Nezvala: na některých místech sice není příliš přesný, ale jiné překlady zase narážejí na jiná úskalí.

2. Žánr. Poeův *Havran* je lyrickoepická báseň; Pasáže věnované líčení a vypravěčovým úvahám jsou sice rozsáhlé, ale prolíná jimi zřetelný děj, který dokážeme do detailu rekonstruovat a vyjádřit.

3. Doba a místo. Z hlediska doby vzniku i publikování se báseň *Havran* odehrává v současnosti. Je to doba, kdy kulturním těžištěm Spojených států jsou stále oblasti v severovýchodním cípu země s významnou anglosaskou tradicí. Povšimněme si, že v básni nenajdeme jediné zeměpisné určení: může být situována na jakékoli místo podobného charakteru. Dobu děje upřesníme do zasněžené zimy (viz zmínku o chumelici); Nezval hovoří o lednu, Poe o prosinci (*December* se mu rýmuje s *remember*), a nastává půlnoc: magická hodina duchů.

Místem děje je dům kdesi o samotě, obklopený temnou a mlčenlivou přírodou (nazaléhá sem hluk ani světlo ze sousedství). Ústřední prostorou v domě je obytná hala s krbem, křeslem (snad vedle knihovny), s pohovkou (či druhým křeslem) vystlanou polštářem a s lampou.

4. Vypravěč. Jde o muže za vrcholem života (*neruš pokoj mého stáří*), který však ještě nedávno žil s krásnou dívkou, jistě nejméně o generaci mladší (dívka nadvzdusná), ale ta zemřela – po dlouhé nemoci. Vypravěče – jenž aktuálně navíc překonává horečnatou chorobu – zcela ovládl smutek nad dívčíným skolem. Profesí či soukromým zájmem je vypravěč badatel (*nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné*), tedy je to člověk preferující – při výkladu světa – logiku a racionalitu.

5. Průběh děje. Již v 1. sloce se dozvídáme o ústředním konfliktu básně: magické prvky (půlnoc a záhadné zaklepaní) se tu střetávají s vypravěčovou mentalitou (badatel). Navíc působí ataka horečky a – jak se ukáže ve 2. sloce – smutné vzpomínky na milovanou dívku Lenoru, jež v domě – snad dokonce v křesle vedle vypravěče – nedávno zemřela po dlouhé nemoci.

Náhle vypravěč zaslechne venku za dveřmi zvuk, jež vyhodnotí jako zaklepaní nečekaného, neznámého hosta a jde mu otevřít; čtnář teprve posléze zjistí, že původcem zvuku byl havran (budeme používat toto slovo), jenž tiše letěl zasněženou nocí a – snad přiváben teplem domu či světlem unikajícím mezerami v okenicích – narazil do dveří a poodlétl stranou za roh.

Vypravěč otevře dveře a nikoho nevidí. Je sice bytostným racionalistou, ale emotivní síla chvíle jej přivede na myšlenku, že se k němu vrací duše zemřelé Lenory a že mu zaťukáním na dveře dala znamení. Vypravěč dokonce zašeptá do tmy Lenořino jméno, ale samozřejmě mu nikdo neodpoví.

Vypravěč se vrátí do haly a je událostí trochu rozhozen. Vzápětí se ozve šramot za oknem. Vypravěč otevře okenici a do místnosti pronikne havran: zprvu s komickou důstojností kráčí přes parapet a pak vzlétne a posadí se na mramorovou sochu – poprsí Pallasy Athény (bohyně moudrosti) nade dveřmi. Tato krátká chvíle s sebou nese řadu významů: komický účín se rychle proměnil v zlověstnou událost: černý havran na bílém mramoru symbolizuje (kontrast!) nejen převahu smutku nad (ženskou) krásou, ale také dominanci emoce nad vědou.

Havran přinesl vypravěči rozptýlení – je pro něj prvním a jediným živým tvorem, jež jej vytrhl z chmurné samoty. Vypravěč se automaticky, bezděčně, zeptá havrana na jméno – a ke svému nesmírnému překvapení uslyší havranovu odpověď. „*Už víckrát ne!*“ („Nevermore.“)

Nejprve se to zdá zajímavě bizarní, ale záhy si vypravěč uvědomí, jak tato sentence vznikla: pták nepochybně žil v zajetí a ta slova (to slovo) si osvojil, protože jeho majitel je mnohokrát opakoval –

jistě jako výraz nekonečného zoufalství nad něčím tragickým, co se mu přihodilo a co mu drasticky zasáhlo do života. Jediný člověk v té pustině, jenž by mohl být vypravěči blízký, se tedy nachází v podobně bezvýchodné situaci jako vypravěč sám.

To ale není vše. Vypravěč si uvědomí, že ráno bude muset ptáka pustit ven a že zase zůstane sám; snad to byl Bůh, který mu havrana seslal jako chvilkové, a tedy marné rozptýlení.

Vypravěč usedne do křesla vystlaného poduškami – a náhle se mu vrátí vzpomínky na Lenoru (v tom křesle spočívala na smrt nemocná a ty podušky – pro změnu na lůžku – byly svědky i chvíle lásky). Dívka byla velmi mladá, zatímco vypravěč se již ocitl na prahu stáří: jinou lásku již v životě nenajde.

Vypravěč tedy začne havranovi klást otázky, zdali aspoň ve smrti najde úlevu od svého smutku či zda se alepoň v posmrtném životě ocitne v ráji vedle Lenory – otázky ovšem klade právě tak, aby havranova očekávaná odpověď „Už víckrát ne!“ jen ještě víc rozdrásala vypravěčovu duši a ještě více prohloubila jeho hoře.

Tímto způsobem se vypravěč sám přivede do takové trýzně, že už ji není schopen snášet. Vykřikne tedy a snaží se takto havrana zaplašit. Jenž havran neraguje a stále zůstává na Athénině bustě: a vtom i čtenář pochopí, že havran není ani tak živý pták, jako spíše symbol nekonečného zoufalství i smutku; Poe nás k tomuto poznání vybídne i metaforou: „Vyndej zobák z mého srdce...!“